

References:

1. **Aristotel'**. Metafizika. – M.; L., 1934. – 348 s.
2. **Bogomolov A.Z.** Antichna filosofija. M., 1985. Uchebnik. 2 izd. M.: Vyssh. shk. 2006. - 390 s.
3. **Bordovskaja N.V.**, Rean A.A. Pedagogika. – SPb: Piter, 2000. – 304 s.
4. **Beh I. D.** Vid voli do osobistosti: – K.: "Ukraina-Vita" – 1995. – 220 s.
5. **Beh I. D.** Sila perekonannya. Pro moral'ne vihovannya shkoljariv // Rad. shkola. – 1989. – № 3. – S. 55–60.
6. **Gil'buh Ju.Z.** Test-oprosnik lichnostnoj zrelosti / Ju. Z. Gil'buh. – K.: NPC Perspektiva, 1995. – 24 s.
7. **Kon I.S.** Kategorija "Ja" vpsihologii / I.S. Kon // Psihol. zh - I., 1981. - T.2, № 3. - S. 38.
8. **Olport G.** Stanovlenie lichnosti: izbrannye trudy. – M.: Smysl, 2002. – 462 s.
9. **Pomitkina L.V.** Psihologija priijnattja osobististju strategichnih zhittevih rishen' : [monografija] / L.V. Pomitkina. – K.: Kafedra, 2013. – 381 s.
10. **Potapchuk L.V.** Psihologichni osoblivosti stanovlennja osobistisnoї zrilosti starshoklasnikiv : dis. k. psihol. n.: 19.00.01. – Luc'k : Volins'kij derzhavnij universitet imeni Lesi Ukraїnki, 2001. – 205 s.
11. **Psihologija : [slovar']** / Pod.obshh. red. A. V. Petrovskogo. – M. : Politizdat, 1990. – 494 s.
12. **Savchin M.V.** Psihologichni osnovi rozvitku vidpovidal'noї povedinki osobistosti: dis. dok. psihol. nauk / Savchin M. V. – K., 1997. – 199 s.
13. **Safin V.F.** Psihologicheskaja sushhnost' otvetstvennosti lichnosti / V.F.Safin // Teorija i praktika formirovanija kommunisticheskogo soznaniya. - Ufa, 1986. - S.43-57.
14. **Frankl V.** Chelovek v poiskah smysla. – M.: Progress, 1990. – 368s.
15. **Shtepa O.S.** Proprium zriiloї osobistosti.// Praktichna psihologija tasocial'na robota, 2004. - №2. – S. 26-35.

Котлярова М.В. Гражданская ответственность как одна из основных детерминант личностной зрелости в старшем юношеском возрасте.

В статье рассматривается проблема гражданской ответственности студенческой молодежи, как одной из основных детерминант личностной зрелости юношей и девушек. Осуществлен теоретический анализ рассмотрения данной проблемы, как в Украине так и зарубежными учеными. Проведено эмпирическое исследование уровня развития личностной зрелости студентов. Отмечено, что данная личностное качество характеризуется гражданской ответственностью в частности, и требует психолого-педагогического развития и корректировки в ВУЗах. Отмечена необходимость создания психолого-педагогических условий в ВУЗах для нормального развития личностной зрелости и гражданской ответственности студентов.

Ключевые слова: гражданская ответственность, личностная зрелость, студенты, старший юношеский возраст, исследование уровня развития личностной зрелости.

Kotliarova M.V. Civil responsibility as one of personal maturity's e major determinants in senior adolescence.

The problem of civil responsibility of students as one of the major determinants of personal maturity is actual nowadays. We made a theoretical analysis of consideration of the issue, both in Ukraine and foreign scientists. We have done the empirical study of the level of personal maturity of the students. It is noted that this personal quality is characterized in particular civil responsibility, and requires psychological and pedagogical development and adjustment in the universities. It is necessity to create a psychological and educational conditions in the universities for the normal development of personal maturity and civil responsibility of students.

Keywords: civil responsibility, personal maturity, students, senior adolescence, a study of the level of personal maturity.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2015 р.

Статтю прийнято до друку 30.05.2015 р.

Рецензент: д.п.н. Помиткіна Л.В.

УДК: 159.922.762:616.89–008.44:616-085

Кротенко В. І., Стрілець К.С.

**ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ
У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТ – ТЕРАПІЇ
(У ПРОЕКТИВНОМУ КЛЮЧІ)**

У статті розглядається проблема психологічної корекції емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку засобами арт – терапії. Для вирішення даного питання здійснений теоретичний аналіз джерел щодо виявлення факторів, які впливають на емоційну сферу, окрім того виявлення спектру найбільш поширених на сьогоднішній день емоційних порушень, які зустрічаються у дітей. Обгрутована необхідність знань особливостей даних порушень, причини і характер їх виникнення, які мають важливе значення в процесі психокорекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Окрім того були визначені сучасні, альтернативні методи діагностики для виявлення емоційних порушень на основі яких висунули сучасні, ефективні методи корекції засобами арт – терапії (фото – , мульт – терапії та терапією коміксами і мангою) в проективному ключі, саме тому, що вони мають легкий, невимушений корегуючий ефект. Визначені методи будуть сприяти зниженню рівня емоційної напруги у дітей, не викликаючи у них відторгнення, а швидше навпаки – інтерес і позитивне ставлення.

Намічено основні тенденції застосування даних методик, які добре допоможуть дитині самовиразитися, обмінятися враженнями про себе, про оточуючий світ, проявити свої інтереси, схильності, почуття; таким чином набути досвіду, навчитися новому про себе, про світ, про емоції та їх вираження.

Ключові слова: емоційні порушення, проєктивні методики, психокорекційна робота, засоби арт-терапії, фототерапія, мульт – терапія, терапія коміксами і мангою.

Серед глобальних проблем людства, які найбільш гостро постали в XXI столітті, особливе місце займає психічне і фізичне здоров'я дітей. Численні підходи до розв'язання цієї проблеми найчастіше базуються на вивченні сімейної атмосфери, якості медичного обслуговування, відносин дитини з близькими дорослими, соціальним оточенням і інших зовнішніх факторах.

В той же час значно менше вивчені внутрішні фактори, які впливають на психічне здоров'я дітей та умови становлення здорової психіки.

Одним з таких внутрішніх факторів є емоційна сфера як складно організована система регуляції поведінки дитини. Стійкість емоційної сфери дитини напряду залежить від якості емоційного спілкування з батьками, і в першу чергу з матір'ю. Дефіцит батьківської любові призводить до уповільнення формування самосвідомості дитини, а в подальшому – до закріплення в соціальному досвіді агресивного, ворожого ставлення до світу.

Все це призводить до виникнення у дітей різного роду емоційних порушень.

Спектр емоційних порушень у дитячому і підлітковому віці надзвичайно великий. Це можуть бути важкі невротичні конфлікти, невротоподібні стани у дитини внаслідок органічного ураження центральної нервової системи, преневротичні стани, акцентуації характеру, крім того достатньо розповсюджені страхи, тривожність, агресивність ті ін.

У психологічній літературі емоційні порушення у дітей розглядаються як негативний стан, що виникає на тлі важко вирішуваних особистісних конфліктів [2;3].

З даною проблемою працювало чимало науковців і кожен з них проводив дослідження в різних сферах.

Наприклад, Каплан Г. І. та Седок Б. Дж. виявили чіткий зв'язок між депресивними станами в дітей і аналогічними станами у їх батьків [7]. Соматична ослабленість внаслідок частих захворювань сприяє виникненню різних реактивних станів і невротичних реакцій переважно з астенічним компонентом [1;5]. Також ряд авторів вказували на підвищену частоту емоційних порушень у дітей з хронічними соматичними захворюваннями, зазначаючи, що ці порушення не є прямим результатом хвороби, а пов'язані з труднощами соціальної адаптації хворої дитини і з особливостями її самооцінки [4;7;9]. Однак, окрім біологічних чинників, вчені відзначали, що причини виникнення емоційних порушень можуть бути психологічного та соціально-психологічного характеру. До цієї групи емоційних порушень відносять особливості емоційно-вольової сфери дитини, зокрема порушення адекватності її реагування на впливи ззовні, недолік у розвитку навичок самоконтролю поведінки та ін. Більшість вчених досліджували досить важкі емоційні порушення, але звичайно були й ті, кого цікавили найбільш розповсюджені порушення, такі як: агресивність, тривожність, страхи і т.д.

Спираючись на доробки В. Н. Мясицева, В. І. Гарбузов більшу увагу приділяв саме цим емоційним порушенням, виділяючи 9 типів преневротичного патохарактеріологічного радикалу:

- агресивність;
- честолюбство;
- педантичність;
- розважливність;
- тривожна синтонність;
- інфантильність і психомоторна нестабільність;
- конформність і залежність;
- тривожна недовірливість і замкнутість;
- контрастність.

При цьому автор підкреслює, що найбільш характерним типом є контрастність, тобто суперечність всіх особистісних характеристик, але при цьому зазначається, що тривожність й агресивність також входять до категорії найбільш розповсюджених емоційних порушень.

Докладні знання про особливості емоційних порушень, причини і характер їх виникнення, їхній вплив мають важливе значення в процесі психодіагностичної та психокорекційної роботи з дітьми з емоційними порушеннями [7].

Зважаючи на великий спектр емоційних порушень і їх поширеність у дитячому віці, гостро постає проблема підбору якісних діагностичних засобів, які б давали змогу не лише констатувати наявність емоційного неблагополуччя у дитини, а й визначити характер порушення (з метою правильного підбору засобів корекції), виявлення їх причини (з метою подальшого усунення), розкрити наслідки впливу на різні сфери життя дитини. Проективні методики стоять на першому місці серед діагностичних засобів, що використовуються у світовій психологічній практиці, тому є об'єктом пильної уваги не лише з боку прихильників, а й з боку критиків, які доволі скептично ставляться до їх діагностичних можливостей, передусім через неможливість отримання чіткої інформації про надійність і валідність таких методик, недостатню стандартизованість і значну суб'єктивність в інтерпретації результатів. Саме тому наше дослідження було направлене на розкриття ролі проективних методик у процесі психодіагностичного обстеження дітей з емоційними порушеннями (на прикладі дітей молодшого шкільного віку) та на підбір ефективних корекційних засобів впливу на дитину з емоційними порушеннями.

В ході нашого дослідження, яке проводилося на базі двох навчальних закладів: Середня загальноосвітня школа №46 та Школи-інтернату № 11 для слабозорих дітей, ми використовували незвичні проективні методики (Графічна методика "Кактус" (М. А. Панфілова); Тест руки Вагнера (Hand Test); Методика "Вибери потрібне обличчя" (Р. Тэммл, М. Дорки, В. Амен), враховуючи їх легкість, доступність для розуміння і специфіку спрямованості на внутрішній світ.

Отже, графічна методика М. А. Панфілової "Кактус" використовується для роботи з дітьми старше 3 років. Тест використовується для дослідження емоційно-особистісної сфери дитини, в тому числі проявів агресії або тривожності. Формальні показники цього тесту, такі як сила натиску на олівець, особливості ліній, розмір та розташування малюнка на аркуші, деталізованість, інші додаткові характеристики відображають особливості, пов'язані з емоційною сферою: стан дитини на момент обстеження, емоційні реакції дитини на зображуване, інші емоційні прояви.

Наступна методика, що була нами використана – Тест руки Вагнера. Дана методика вигідно відрізняється від найбільш відомих проективних методик відносно простотою. Як і більшість проективних методик, "Тест Руки" є засобом глибинного дослідження особистості. Можливість валідно прогнозувати схильність до "відкритої агресивної поведінки", становить специфічну особливість даного тесту.

І третя альтернативна методика, що була обрана для нашого дослідження - Методика "Вибери потрібне обличчя" (Р. Тэммл, М. Дорки, В. Амен).

Завдання даної методики полягає в тому, щоб дослідити і оцінити тривожність дитини в типових для неї життєвих ситуаціях, де відповідну якість особистості виявляється найбільшою мірою. При цьому сама тривожність розглядається як риса особистості, функція якої полягає у забезпеченні безпеки людини на психологічному рівні і яка водночас має негативні наслідки.

Психодіагностика тривожності оцінює внутрішнє ставлення даної дитини до певних соціальних ситуацій, дає корисну інформацію про характер взаємин, що склалися у даної дитини з навколишніми людьми, зокрема в сім'ї, в дитячому садку та інших закладах.

Результати наведені в таблиці:

№ п/п	Назва емоційного порушення	Методика	Прояви у %	
			СЗШ	Шк.- інт.
1	Агресивність (високий рівень)	Графічна методика М. А. Панфілової "Кактус"	30 %	60 %
		Тест руки Вагнера	30 %	50 %

2	Тривожність (високий рівень)	Графічна методика М. А. Панфілової "Кактус"	35 %	50 %
		Методика "Вибери потрібне обличчя"	20 %	60 %

Спираючись на результати, отримані нами в ході цього дослідження ми з'ясували, що ефективному усуненню емоційних порушень сприятимуть засоби арт - терапії в проєктивному ключі, саме тому, що вони точно так само мають легкий, невимушений корегуючий ефект.

Арт - терапія є універсальним методом профілактичної та корекційної роботи з дітьми і підлітками, так як вона може служити інструментом розвитку і гармонізації дітей і підлітків, та підвищення якості їх життя, сприяє розвитку їх творчого потенціалу, дозволяє скорегувати наявні у них емоційні, поведінкові та інтелектуальні порушення.

У процесі корекційної роботи нерідко використовуються такі методи арт - терапії як ізотерапія, музикотерапія, танцювальна терапія, казкотерапія, драма - терапія, і т. д.

Привабливість ізотерапії (проєктивне малювання) пояснюється тим, що вона спрямована на навчання дітей і підлітків баченню у своїй образотворчій продукції певного сенсу й усвідомлення її зв'язків зі змістом свого внутрішнього світу і досвіду, а також на розвиток здатності до ведення «внутрішнього діалогу» - до інтроспекції і рефлексії.

Для корекційного впливу музикотерапія може використовуватися в трьох формах: комунікативному - спільне прослуховування музики, спрямоване на підтримку взаємних контактів, взаєморозуміння і довіри; реактивному - спрямованій на досягнення катарсису; регулятивного - сприяє зняттю нервово-психічної напруги.

Танцювальна терапія застосовується в роботі з дітьми та підлітками, що мають емоційні розлади, порушення міжособистісної взаємодії. Метою танцювальної терапії є розвиток і усвідомлення власного тіла, створення позитивного образу тіла, розвиток навичок спілкування, дослідження почуттів і набуття групового досвіду.

Драма - терапія допомагає вибудувати адекватну систему психологічного захисту. А також дає вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям, допомагає при інтерпретації витіснених переживань, сприяє підвищенню самооцінки, здатності усвідомлювати свої відчуття і почуття, тим самим прокладаючи шлях до підсвідомості. В процесі драматичної гри до того ж задіюється пам'ять, увага, воля, уява, почуття, логіка, уміння володіти своїм тілом. Участь у концертах, виставах дає дітям можливість оновлення та зміни власного життя, шанс спробувати себе в іншому образі. Програючи складні життєві ситуації, звертаючись до схованого в душі у пошуках потрібних емоцій, діти стають більш впевненим у різних ситуаціях спілкування.

Казкотерапія - це терапія середовищем, особливою казковою атмосферою, в якій можуть проявитися потенційні можливості особистості. В основі казки завжди лежить метафора. Метафора - це вид символічної мови, який протягом багатьох століть використовується в цілях навчання і передачі інформації. Метафоричне пізнання не залежить безпосередньо від логічних міркувань і не потребує перевірки точності нашого сприймання [10].

Проте, ми ж хочемо зосередити свою увагу на більш нестандартних методах арт - терапії, таких як фототерапія, мультиплікаційна терапія та терапія нестандартного малювання, розглядаючи їх як проєктивні методи психологічної корекції. Особливо таке наше розуміння вказаних методів стосується фототерапії, оскільки сучасні діти дуже зацікавлені фотографуванням і полюбляють обмінюватися своїми враженнями про себе

(селфі) і оточуючий світ саме за допомогою нього. При цьому, об'єкти, які вони обирають для фотографування є гарним орієнтиром для розуміння інтересів, схильностей, емоційних проявів, вражень, почуттів.

Фототерапія - це метод арт - терапії, який дозволяє виявляти, корегувати і усувати порушення за допомогою фотографування. У нашому випадку ми пропонуємо за допомогою даного методу коригувати рівень агресивності і тривожності дітей, оскільки техніки фототерапії, пов'язані переважно з

позицією фотографа, припускають вибір і фотографування об'єктів у зв'язку з власними емоційними станами, а також іншими факторами. При цьому вибір і фотографування об'єктів можуть служити відображенням і сприяти розвитку суб'єктності фотографа - зміцненню його ідентичності, розвитку здатності до самостійних рішень, сенсомоторних навичок, здійсненню контролю над зовнішнім середовищем (людьми і предметами), самопізнанню, кращому розумінню соціальних відносин, реагуванню на переживання, психологічному захисту, збалансуванню емоційного стану та ін. Стосовно до такої форми фототерапії нерідко використовується термін «активна фототерапія».

Метод фототерапії може використовуватися як індивідуально, так і в групі, оскільки колективна творчість, як відомо, зближує. У випадку з корекцією емоційних проявів, фототерапія буде сприяти зниженню рівня агресивності і тривожності через специфічні завдання, які буде ставити перед дитиною спеціаліст, батьки або ж вона сама. Наприклад, створення фото альбому із зображеннями, які дитина вважає позитивними. Таким чином вона буде шукати ці об'єкти, фотографувати, складати альбом і уже усвідомлено переосмислювати свої позиції і можливо сформулювати нові [6].

Враховуючи, той незаперечний факт, що на сучасну дитину чинять активний вплив засоби масової інформації, зокрема телебачення, яке діти із задоволенням дивляться, і особливо мультфільми, ми вважаємо, що їх так само можна використовувати як засіб терапії - мультиплікаційна терапія, або мульт - терапія.

Мульт - терапія - це один з методів психотерапії мистецтвом. Її розглядають як один з напрямків арт-терапії.

У мульт - терапії можна виділити 2 напрямки:

- активне (створення мультфільмів)
- пасивне (тільки перегляд).

Перегляд мультфільмів чинить значний вплив на розвиток в першу чергу, емоційної і моральної сфери дитини.

У процесі перегляду мультфільмів у дітей формуються:

- уявлення про добро і зло
- правила і еталони гарного і поганого поведіння
- вміння розпізнавати почуття і емоції, проявляти їх і контролювати

Переглядаючи «мультики», дитина вчиться:

- долати свої страхи, тривоги
- боротися з труднощами, не піддаватися агресії через невдачі
- шанобливо ставитися до інших
- дружити
- співчувати і виявляти співпереживання
- позитивно сприймати себе і т. д.

Все це дозволяє дитині повноцінно та ефективно взаємодіяти з навколишнім світом.

Створення мультфільмів в свою чергу допоможе дитині самовиразитися, зобразити свої бажання, мрії, донести свої думки, переживання, що буде мати великий корекційний зміст, оскільки висловлюючи себе, вона буде представляти світові свій світогляд, а знайомлячись з чужою творчістю вчиться новому і переосмислювати старе на рівні підсвідомості [8].

Також ми хочемо звернути увагу в корекційному плані на створення коміксів і манги (мальовані історії, розповіді в картинках), які, окрім того, що будуть стимулювати дитину до творчості, але так само будуть мати корекційний ефект. Адже дитина, створюючи свою історію, буде таким чином самовиражатися, вона зможе донести до оточуючих свої інтереси, бажання, мрії, емоції; відобразити свій внутрішній світ за допомогою подібних історій і навчитися чомусь новому у процесі їх створення; дізнатися про різноманітність характерів, бажань, прагнень, емоцій і втілити їх в своїх історіях. Прочитавши подібну історію можна зрозуміти культуру людини, її думки, турботи. Вони можуть розповісти про емоційної реакції на певні вчинки, події. Певним чином, такі історії можна перетворити на стратегію поведінки в різноманітних життєвих ситуація, на яких дитина самотужки буде вчитися, наприклад долати тривогу або контролювати гнів, навчитися знімати емоційну напругу. Крім того, будь – які негаразди, невдачі, також можна зобразити в своїй історії і, подивившись на них зі сторони, зробити

ВИСНОВОК.

На нашу думку, вказані напрямки корекційного впливу засобами арт – терапії, і особливо фото – та мульт – терапії та терапія коміксами і мангою будуть сприяти зниженню рівня емоційної напруги у дітей, не викликаючи у них відторгнення, а швидше навпаки – інтерес і позитивне ставлення.

Адже саме дані методи добре допоможуть дитині самовиразитися, обмінятися враженнями про себе, про оточуючий світ, проявити свої інтереси, схильності, почуття; таким чином набути досвіду, навчитися новому про себе, про світ, про емоції та їх вираження і т.д.

Використана література:

1. Гуревич М. О.; Сухарева Г. Е.; Ковалев В. В. и др. Известные руководства по психиатрии детского и подросткового возраста.
2. Запорожец А. В., Неверович Я. З. К вопросу о генезисе функций и структуре эмоциональных процессов у ребенка // Вопросы психологии. 1974. № 6.
3. Захаров А. И. Как преодолеть страхи у детей. М., 1986.
4. Исаев Д. Н. Психосоматическая медицина детского возраста. СПб., 1996.
5. Ковалев В.В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у детей и подростков.
6. Копытин А. И. Техники фототерапии Издательство «Речь», 2010.
7. Мамайчук И. И. «Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. - СПб.: Речь, 2006. – 400 с.
8. Мульт-терапия – для детей, подростков и взрослых. [Электронный ресурс] // Психология рисунка. Нарисуй и расшифруй. [web-сайт].
9. Раттер М. Помощь трудным подросткам. М., 1987.
10. Тойшыбекова М. К., Исхакова Э. В. Арт-терапия в работе с детьми и подростками.

References

1. Gurevich M. O.; Suhareva G. E.; Kovalev V. V. i dr. Izvestnye rukovodstva po psihiatrii detskogo i podrostkovogo vozrasta.
2. Zaporozhcz A. V., Neverovich Ja. Z. K voprosu o genezise funkcij i strukture jemocional'nyh processov u rebenka // Voprosy psihologii. 1974. № 6.
3. Zaharov A. I. Kak preodolet' strahi u detej. M., 1986.
4. Isaev D. N. Psihosomaticheskaja medicina detskogo vozrasta. SPb., 1996.
5. Kovalev V.V. Semiotika i diagnostika psihicheskikh zabojevanij u detej i podrostkov.
6. Kopytin A. I. Tehniki fototerapii Izdatel'stvo «Rech'», 2010.
7. Mamajchuk I. I. «Psihokorrekcionnye tehnologii dlja detej s problemami v razvitii. - SPb.: Rech', 2006. – 400 s.
8. Mul't-terapija – dlja detej, podrostkov i vzroslyh. [Jelektronnyj resurs] // Psihologija risunka. Narisuj i rasshifruj. [web-sajt].
9. Ratter M. Pomoshh' trudnym podrostkam. M., 1987.
10. Tojshybekova M. K., Ishakova Je. V. Art-terapija v rabote s det'mi i podrostkami.

Кротенко В. И., Стрилец К.С. Психологическая коррекция эмоциональных нарушений у детей младшего школьного возраста средствами арт – терапии (в проективном ключе)

В статье рассматривается проблема психологической коррекции эмоциональных нарушений у детей младшего школьного возраста средствами арт – терапии. Для решения данного вопроса осуществлен теоретический анализ источников по выявлению факторов, которые влияют на эмоциональную сферу, кроме того выявления спектра наиболее распространенных на сегодняшний день эмоциональных нарушений, которые встречаются у детей. Обоснована необходимость знаний особенностей данных нарушений, причины и характер их возникновения, которые имеют важное значение в процессе психокоррекционной работы с детьми младшего школьного возраста.

Кроме того были определены современные, альтернативные методы диагностики для выявления эмоциональных нарушений на основе которых выдвинули современные, эффективные методы коррекции средствами арт – терапии (фото, мульт – терапии и терапией комиксами и мангой) в проективном ключе, именно потому, что они имеют легкий, непринужденный корректирующий эффект. Определенные методы будут способствовать снижению уровня эмоционального напряжения у детей, не вызывая у них отторжения, а скорее наоборот – интерес и позитивное отношение.

Намечены основные тенденции применения данных методик, которые хорошо помогут ребенку самовыразиться, обменяться впечатлениями о себе, об окружающем мире, проявить свои интересы, склонности, чувства; таким образом приобрести опыт, узнать о себе что-то новое, о мире, об эмоциях и их выражении.

Ключевые слова: эмоциональные нарушения, проективные методики, психокоррекционная работа, средства арт-терапии, фототерапия, мульт – терапия, терапия комиксами и мангой.

Krotenko V. S., Strilets K. S. Psychological correction of emotional disturbances for primary school-age children by means of art - therapy (in a projective way)

The article deals with problems of psychological correction of emotional disturbances for primary school-age children by means of art - therapy. To address this issue, I implemented the theoretical analysis of sources to identify the factors that influence the emotional sphere and the spectrum of the most common children's emotional disturbances to date.

Substantiates the necessity of knowledge of the features of these disorders, the reasons and the nature of their origin, which are important in the process of psychocorrective work with primary school-age children. In addition I have defined the modern, alternative diagnostic methods for the detection of emotional disorders. Based on them I proposed modern, efficient methods of

correction through art - therapy (photo -, multi - therapy and therapy by comics and manga) in a projective way, precisely, because it has easy and easygoing corrective effect. Certain methods will help reduce children's emotional stress, not causing rejection, but causing the interest and the positive attitude. I identified the main trends in the application of these techniques that will help the child to express himself, to exchange impressions about himself, about the world, develop his interests, inclinations, feelings; in such way to gain experience, learn something new about himself and about the world; about emotions and their expression.

Keywords: emotional disturbances, projective techniques, psychocorrective work, means of art therapy, phototherapy, cartoon - therapy, therapy by comics and manga.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2015 р.

Статтю прийнято до друку 18.05.2015 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК: 159.922.76

Липка Н.В.

ДИНАМІКА ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З РОЗЛАДАМИ АУТИЗМУ ПІДЛІТКОВОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

У статті розглядаються особливості поведінки підлітків з особливими потребами. Проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми поведінки осіб підліткового та юнацького віку з аутичними розладами. У роботі виокремлено певні особливості поведінки підлітків з аутичними розладами, вивчено шляхи взаємодії з такими підлітками, досліджено динаміку їх поведінки та знаходження шляхів соціалізації та адаптації у суспільстві. Дослідження проводилось за допомогою методики клінічного тесту ААРЕР. В основі тесту ААРЕР лежить ряд завдань, які розглядають компетенцію подолання життєвих труднощів у трьох сферах: шкала прямого спостереження, поведінка в побутовому середовищі, поведінка у школі або на роботі. Проведено дослідження динаміки показників у цих сферах для вікових груп підлітків та юнаків з аутичними розладами віком 14, 16 та 18 років відповідно. На основі даних експериментальних спостережень показано, що у всіх розглянутих шістьох функціональних сферах для осіб з розладами аутизму показники спадають, на відміну від звичайної молоді. Проведені дослідження переконливо доводять існування особливостей динаміки поведінки осіб з РСА у перехідному віці. Розглянуто також особливості поведінки у процесі соціальної адаптації підлітків з особливими потребами.

Ключові слова: аутичні розлади, аутизм підлітків, аутизм юнацького віку, порушення розвитку підлітків.

Вступ

Підлітковий вік є переломним періодом у житті кожної людини, а люди з особливими потребами у цей період свого життя зустрічаються з новими проблемами та викликами [1-4]. Разом з тим вітчизняні та закордонні дослідження переконливо свідчать, що у підлітковому віці соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток продовжується навіть швидшими темпами, якщо створено відповідні умови. На сьогодні існує багато закладів, громадських об'єднань та фондів, що займаються проблемами аутичних дітей. Разом з тим при переході до підліткового віку у деяких випадках сім'я з аутичною дитиною залишається один на один з новими проблемами, які вже вийшли за межі компетенції дитячих організацій.

Основною метою реабілітації дітей з аутизмом [2] є оволодіння навичками самообслуговування та підготовка до життя у суспільстві, зокрема фізичний, психолого-педагогічний розвиток та професійна орієнтація. Ця мета залишається ще більш актуальною для підліткового віку. Важливо не втратити прогрес, здобутий у попередньому періоді життя, і в нових умовах далі працювати на досягнення поставленої мети. Дана стаття направлена на виокремлення та систематизацію особливостей поведінки аутичних осіб у підлітковому та юнацькому віці.

Постановка проблеми

Відомо, що підлітковий період характеризується як соціально-психологічне явище. Психічний розвиток особистості підлітка тісно пов'язаний зі зміною його соціальної позиції. Поведінка підлітка визначається особливістю його положення на переході із дитячого світу в дорослий. Підлітковий вік характеризується обов'язковою віковою кризою, яку уникнути не можливо, оскільки вона зумовлена статевим дозріванням. Ці та інші проблеми, що зумовлені підлітковими змінами особливим тягарем лягають на осіб з аутичними відхиленнями. Незважаючи на велику кількість досліджень особливостей підліткового періоду взагалі та проблем, пов'язаних з аутизмом, робіт, які всебічно розглядають проблеми підлітків з аутичними розладами, не так багато. Важливою задачею є виокремлення певних особливостей поведінки підлітків з аутичними розладами, вивчення шляхів взаємодії з такими підлітками, динаміки їх поведінки, знаходження шляхів їхньої соціалізації та адаптації у суспільстві. На вивчення цих проблем направлено дане дослідження.